

Tartu Ülikool
Psühholoogia instituut

Henri Tilga

**IMPLITSIISED JA EKSPLIITSIISED HOIAKUD VENELASTE
SUHTES**

Seminaritöö

Juhendajad: Kalev Saar ja Kenn Konstabel

2013

Implitsiitsed ja eksplitsiitsed hoiakud venelaste suhtes

Kokkuvõte

Käesoleva seminaritöö eesmärgiks oli uurida, et milline on eestlaste etniline hoiak lähtuvalt eesti ja vene nimedest. Selle selgitamiseks sai kasutatud nii eksplitsiitset, kui ka implitsiitset testimist: Implitsiitsete Assotsiatsioonide Test (IAT), väiteküsimustik ja pildiga tekstülesanne (nn. „tänavameetod“). Uurimustöö täpsem fookus keskendus asjaolule, et implitsiitne testimine (konkreetsemalt IAT) võib anda täiendavat informatsiooni inimese hoiaku kohta võrreldes tavapärase küsimustikmeetodiga. Automaatsed reageerimiskalduvused (mida IAT mõõdab) ja teadvustatud hoiakud (mida küsimustikud mõõdavad) ei pruugi alati kokku langeda. Ja kui me omame informatsiooni mõlema kohta, võime suuta ära seletada suurema osa inimeste käitumisest. Kuna antud teemat ei olnud varem sellisel meetodil Eestis veel uuritud, siis oligi vaatluse all see, et kuidas suhestuvad omavahel eksplitsiitne (väiteküsimustik ja nn. „tänavameetod“) ja implitsiitne (IAT) testimine ning mida võib öelda neid meetodeid omavahel võrreldes. Uurimustöö käigus ilmnis asjaolu, et eksplitsiitse ja implitsiitse testimise vahel puudus oluline seos. Tõenäoliselt oli selle põhjuseks katseisikute vähesus, kelle andmed kasutuskõlblikuks osutusid. Siinkohal võis sellist olukorda tingida IAT testi vähene atraktiivsus nii sisulisest, kui ka korralduslikust poolest. Nimelt tuli katseisikutel näha vaeva alates testi kätte saamisest, kuni andmete saatmiseni ning testi sisuline pool oli küllaltki monotoonne ja pikk. Seega on käesoleva uurimustöö põhjal lõplikku järeldust vara teha, kuid sellest hoolimata sai tõstatatud rida küsimusi ja sai esile toodud tähelepanekuid, mida tuleks tulevikus antud kontekstis arvesse võtta.

Märksõnad: etniline hoiak, „tänavameetod“, Implitsiitsete Assotsiatsioonide Test (IAT).

Implicit and explicit attitudes about Russians

Abstract

The aim of this research was to study, which is Estonians ethnic attitude about Estonian and Russian names. To explain this we used explicit and implicit test: Implicit Association Test (IAT), a questionnaire and text task with a picture (the so-called „street method“). The research is focused on a the fact, that implicit test (specifically IAT) might provide additional information about the person's attitude compared to the conventional method, the questionnaire. Automatic reactions (which IAT measures) and the perceived attitudes (which questionnaires measure) may not always coincide. And if we can gain information on both, we might be able to explain the greater part of human behavior. As this subject had not previously been studied in Estonia in such a method, then was the observation that, how is the relation between explicit (questionnaire and the so-called. "street method") and implicit (IAT) testing, and what could be said of these methods compared to each other. The research showed that the explicit and implicit testing had no significant association. This was probably due to lack of subjects whose data were suitable for use. The situation might be lead to this point because of the attractiveness of IAT test, both conceptually as well as organizational characteristics. Tested persons had to see the effort of opening test and sending data back, moreover test (IAT) was quite monotonous and long. So this research is not a great base to make a final conclusion, but nonetheless there was raised a number of questions and was featured observation details, which should be taken into account in the context of the future.

Keywords: ethnic attitude, „street method“, Implicit Association Test (IAT).

Sissejuhatus

Käesolevas seminaritöös uurin, et milline on eestlaste etniline hoiak lähtuvalt eesti ja vene nimedest. Kõigepealt tuleks täpsustada, et mida sellega konkreetsemalt silmas pean. Tihti kasutatakse mõistet „rahvuslik“, kui tegelikult mõeldakse „etniline“. Siinkohal on aga teatud põhimõtteline erinevus – nimelt miski on rahvuslik, kui ta on seotud riiklikul tasandil kodakondsusega ja miski on etniline, kui ta on seotud teatud grupi ühise päritoluga, ühiste tavadega (Valk 2005). Neil mõistetel on ka suur ühisosa, kuid oluline on tajuda nende erinevust. Valdmaa sõnul on etniline grupp tänapäeval oluline, kuna läbi selle üksteise toetus täidab inimeste grupikuuluvuse vajaduse (Valdmaa 2002). Rääkides hoiakust pean ma silmas gruppi „seestpoolt“ iseloomustavat nähtust, mis kirjeldab ja seletab inimeste hinnanguid. Samuti väljendub hoiak mingi konkreetse objekti positiivses või negatiivses hinnangus (Eagly & Chaiken, 1993).

Oma seminaritöös mainitud hoiaku mõõtmiseks kasutan nn. „tänaava meetodit“ (vt. *Lisa 2*), väiteküsimustikku (vt. *Lisa 1*) ja Implitsiitsete Assotsiatsioonide Testi (edaspidi IAT). Varasemalt on leitud kasutades nn. „tänaava meetodit“, et Eesti eestlased paneksid venelased endast võimalikult kaugele elama samal ajal, kui venelased oleksid küll eestlaste kõrvale nõus oma maja paigutama (Valk 2005). Väiteküsimustikku kasutan selleks, et näha kuidas seostub katseisikute teadlik (eksplitsiitne küsimustik) valik alateadlikuga (implitsiitne küsimustik). Väiteküsimustiku kui eksplitsiitse küsimustiku vastused peegeldavad põhjendatud hinnanguid, mis mõjutavad tegevust läbi arutelu ja motivatsiooni (e.g. Fazio & Olson, 2003). IAT'i kasutan seetõttu, et vältida sotsiaalselt soovitud vastuseid ning saada teada, milline on inimeste vahetu (ilma hinnanguteta) hoiak. Nimelt enamjaolt on sotsiaalne käitumine määratud pigem läbi impulsiivse käitumise nagu spontaanne hindamine, kui läbi põhjendatud argumentatsiooni ja uskumuste (Hofmann jt. 2008). IAT mõõdab tegevusi või otsuseid, kus hinnangute andmine toimub automaatselt ja pole kontrollitud katseisiku teadlikkusest (Greenwald & Banaji, 1995: pp. 6-8). Kuna inimestel on kalduvus näidata end paremas valguses, siis olekski tarvilik kasutada implitsiitseid tegureid, mida on keerulisem katseisikutel oma tahte järgi juhtida (Paulhus, 1994). IAT põhineb katseisikute reaktsioonikiiruse mõõtmisel vastavate stiimulite kategoriseerimise osas (Greenwald, 2003). Selle eelduseks on asjaolu, et katseisikud rühmitavad kiiremini seda, mida nad implitsiitselt

seostavadki iseendaga. Varasemalt on uuringuga kinnitatud IAT'i kasulikkust hindamaks erinevusi semantiliste või sotsiaalsete gruppide vahel (Greenwald, 1998). Sama uuring viitab ka asjaolule, et IAT võib välistada ka inimese enda mõjutused, millega tahetakse, kas varjata oma tegelikku arvamust või vastata sotsiaalselt soovitud. Lisaks on IAT kohandatav hindama mitmeid erinevaid assotsiatsioone. Samuti on varasemalt uuritud IAT meetodiga gruppidevahelisi hinnanguid. Kuna käesolev uurimus lähtub skaalast eestlased ja venelased, siis oleks tarvilik teada, et kas IAT väljendab pigem kultuurilist või inimeste personaalset hoiakut. IAT meetodiga on uuritud kultuurilist soosimist, kuid varasemalt uuritud hüpoteesile ei leitud kinnitust, et see mõjutusi omaks (Rudman, Ashmore, 2007). Eelnevalt mainitud uurimuse tulemused on vastuolus ühe teise uurimuse tulemustega, kus leiti, et IAT skoorid on tingitud peamiselt kultuurilisest, kui isiklikust hoiakust (Arkes & Tetlock, 2004; Olson & Fazio, 2004; Karpinski & Hilton, 2001; cf. Karpinski et al., 2005). See aga ei tähenda, et kultuurilisel taustal pole mõjutusi IAT'ile, vaid lihtsalt puudub selge piir, kuhu alasse jääb kultuurilise ja kuhu inimese enda personaalse sfääri mõjutused, mille keeruline eristamine käib eriti automaatsete vastuste ehk IAT'i kohta (Banaji, 2001; Devine, 1989). Samas on leitud, et kultuur mõjutab inimeste hoiakut olenemata sellest, kas sellega ollakse nõus või mitte (e.g. Banaji, 2001; Devine, 1989; Gaertner & Dovidio, 1986; Greenwald & Banaji, 1995). Sellest tulenevalt pakub mulle huvi ka asjaolu, et milliseks osutub kultuuri mõjutuse roll minu seminaritöö raames. Kusjuures on leitud, et IAT osutub eriti kasulikuks sotsiaalselt tundlikel teemadel (Greenwald, 2009). Kuna eesti – vene suhted on sotsiaalselt tundlik teema, siis ongi antud seminaritöö kontekstis asjakohane IAT'i kasutada.

Käesolev seminaritöö keskendubki IAT'ile kui meetodile, mille laiaulatuslikum kasutuselevõtt võib tulevikus eksplitsiitsete testide kõrval anda täiendavat informatsiooni inimese hoiaku kohta, kuna IAT annab eelmainitud põhjustel teistsuguseid tulemusi. Niisiis kasutan oma uurimustöös meetodit, millega pole antud teemat teadaolevalt Eestis veel uuritud. Antud seminaritöö eesmärk olekski vaadata, et kuidas suhestuvad omavahel eksplitsiitne (väiteküsimustik ja nn. „tänavameetod“) ja implitsiitne (IAT) test ning mida võib öelda neid meetodeid omavahel võrreldes.

Sõnastades laiemalt oma seminaritöö eesmärgi, siis oleks selleks uurida eestlaste etnilist hoiakut skaalal eestlased-venelased. Selleks kasutan kolme meetodit. Neist esimene põhineb eestlaste ja venelaste nimedel, kus antakse implitsiitne hinnang skaalal hea-halb. Teine põhineb eksplitsiitsel testimisel, kus uuritakse rahvuste vahelist seotust, suhtlust ja

käitumistavasid. Ja kolmas test on samuti eksplitsiitne testimine, kus hinnatakse erinevate rahvustega sidumist naabrussuhete kaudu. Uurimustöö käigus analüüsin, et kuidas suhestuvad erinevad testimised omavahel ja milliseid järeldusi saab selle põhjal teha.

Meetod

Valim

Oma uuringus katseisikutena kasutasin Tartu Ülikooli tudengeid, keda sai leitud Interneti teel, erinevate infolistide kaudu. Osalejate koguarvuks kujunes 105 inimest, kelle hulgas oli 46 meest ja 59 naist. Ilmnes asjaolu, et 23 inimesele ei saanud IAT skoori arvutada, kuna neil oli liiga palju kiireid vastamisaegu. Samuti otsustasime valimisse alles jätta inimesed, kelle veaprotsent jääb alla 20%, kuna rohkem vigu teinud vastajad polnud tõenäoliselt mõttega testi juures. Selle tulemusel jäi alles täpselt 39 inimese vastamisandmed, kelle hulgas oli 8 meest ja 31 naist. Vastajate keskmine vanus oli 25,3 aastat, kus kõige noorem uuringus osaleja oli 19-aastane, kõige vanem 42-aastane. Emakeeleks märgiti valdavalt eesti keel ja vaid ühel korral vene keel. Katseisikud jaotusid teaduskondade kaupa järgmiselt: arstiteaduskonnast 5 tudengit, filosoofiateaduskonnast 19 tudengit, loodus- ja tehnoloogiaeaduskonnast 2 tudengit, sotsiaal- ja haridusteaduskonnast 12 tudengit ning lõpuks 1 õigusteaduskonna tudeng.

Katsematerjalid

Hoiaku mõõtmiseks kasutasin Implitsiitsete Assotsiatsioonide Testi (edaspidi IAT), väiteküsimustikku ja pildiga tekstülesannet. Enne testi täitmist küsiti katseisikutelt nende vanust, sugu, emakeelt ja teaduskonda, kus nad õpivad. Samuti viidi läbi pilootuuring, millega üritati võimalikke vigu likvideerida. Selle tulemusena saime teada, et küsimused tundusid inimestele arusaadavad ja mõistlikud. Ainsa probleemina toodi välja asjaolu, et taolisel testimisel on tüütu osaleda, kuigi pilootuuringul oli tegelikult IAT osa lühem, kui see seda originaalis olema sai.

Esimeseks osaks oli IAT test, mis jagunes omakorda mitmeks osaks. Esiteks mõõtsin katseisikute reaktsiooniaega eristamaks eesti ja vene nimesid. Selleks oli testi vasakus ülaseras „eesti nimi“ ja paremas ülaseras „vene nimi“ ning keskele ilmusid eesti või vene mehe nimed, mille osas tuli aja peale õige valik langetada. Kasutasin eesti meeste nimesid nagu Jaagup, Ants, Kalev, Toomas, Siim ja selliseid vene meeste nimesid nagu Vladimir, Oleg, Nikolai, Juri, Valeri. Järgnevalt mõõtsin katseisikute reaktsiooniaega skaalal hea versus halb, kus kategooria hea alla kuulusid sõnad aus, siiras, sõbralik, heatahtlik, viisakas ja

kategooria halb alla sõnad kriminaal, varas, ropendav, julm, pahatahtlik. Analoogselt oli siin testi vasakus ülaserivas „hea“ ja paremas ülaserivas „halb“ ning keskele ilmusid eelnevalt loetletud sõnad, mis tuli vastavalt kategoriseerida. Peale seda tuli katseisikutel valida juba kõigi eelnevalt mainitud muutujate seast: eesti ja vene meeste nimed ning kategooria hea ja halb sõnad. Selleks oli testi vasakus ülaserivas „hea või eesti nimi“ ja paremas ülaserivas „halb või vene nimi“, kus tuli kiiruse peale õige valik langetada. Järgnev testi osa oli peaaegu analoogne esimesele osale. Nimelt sai pandud testi vasakusse ülaseriva „vene nimi“ ja testi paremas ülaserivas „eesti nimi“ – pooled vahetatud. Viimases IAT testi osas tuli katseisikutel reageerida jällegi kõigile muutujatele ning neid kategoriseerida vastavalt „hea või vene nimi“ või „halb või eesti nimi“.

Teiseks osaks oli väiteküsimustik (vt. Lisa 1). Selles osas tuli katseisikutel vastata kaheksale väitele, mis puudutasid suhtumist vene rahvusest inimestesse, kus tuli määrata, mil määral sellega nõustutakse. Sellele järgnesid samasisulised kaheksa küsimust eestlaste kohta. Väiteid sai hinnata 5-pallisel skaalal, kus „1“ tähistas „ei nõustu üldse ja „5“ tähistas „nõustun täielikult“. Väitestiku koostamisel võtsin arvesse Likerti (1932) soovitusi: väidete ühene mõistetavus ja lihtne sõnastatus; väited hindavad hoiakuid, mitte fakte; uuritava hoiaku suhtes on väiteid poolt ja vastu võrdselt.

Kolmandaks osaks oli pildiga tekstülesanne. Selleks oli Aune Valk'i (1998) nn. „tänavameetod“. Ülesandes tulil katseisikul ette kujutada, et tema naabrusse asuvad elama üks Eesti, Läti, Soome ja Vene perekond, kus nende inimeste kohta pole mitte midagi muud teada. Seejärel tuli etteantud pildile perekonnad ära paigutada, kus valiku järjekord oli fikseeritud. Pilt nägi välja selline, et vasakus servas oli katseisiku kujutluslik kodu ning seejärel paremale üheksa tühja maja, mille vahel tuli valida (vt. Lisa 2).

Testi lõppu sai lisatud veel kaks valiidsusküsimust. Esimeses küsimuses tuli hinnata, et kui suure osa katseisiku tuttavatest moodustavad vene rahvusest inimesed või kui tegu on venelasega, siis kui suure osa tema tuttavatest moodustavad eesti rahvusest inimesed. Valida sai viie vastusevariandi vahel skaalal „pole üldse“ kuni „peaaegu kõik“. Teises küsimuses tuli katseisikul hinnata, et kui tihti suhtleb ta vene rahvusest inimesega või kui on tegu venelasega, siis kui tihti suhtleb ta eesti rahvusest inimesega. Valida sai jällegi viie vastusevariandi vahel skaalal „mitte kunagi“ kuni „vähemalt kord päevas“.

Protseduur

Andmeid koguti Interneti teel, erinevate infolistide kaudu, kus vastajateks olid Tartu Ülikooli tudengid. Test oli koondatud ühte faili, mis tuli inimestel arvutisse laadida, lahti pakkida ja käivitada. Kuna kõik testi osad olid koondatud ühte programmi, siis tuli test täita tervikuna järjest, vahepeal pooleli jätmata. Olles testi täitnud, tekkis kausta juurde fail „andmed“, mis tuli katseisikul meiliaadressile manusena tagasi saata.

Tulemused

Kui andmed said kogutud, koondas Kalev Saar IAT skoorid koos väiteküsimustiku ja tänava meetodi tulemustega Microsoft Office Exceli faili, mille tõlgendamiseks kasutasin andmetötluseks programmi SPSS.

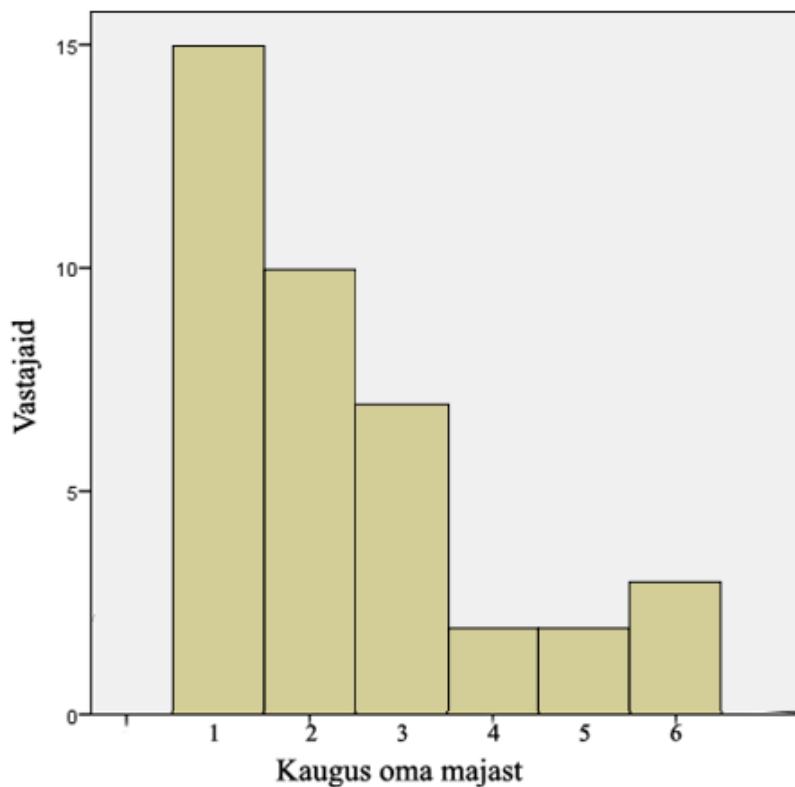
Tulemuste analüüsis räägin kõigepealt üldiselt sellest, et mida sain teada kasutades nn. „tänavameetodit“. Nimetatud meetodit on varasemalt kasutanud Aune Valk (1998). Mainida tuleks ka asjaolu, et valikujärjekord oli testis fikseeritud, mis võis samuti tulemusi mõjutada. Katseisikutel tuli kõigepealt paigutada eesti, seejärel läti, soome ja lõpuks vene pere enda suhtes elama (täpsemalt vt. Lisa 2).

Tänavameetodi tulemused

Tänavameetodi tulemustest ilmnes, et (1) eestlased elaksid kõige meelsamini eestlatega lähestikku:

Joonis 1

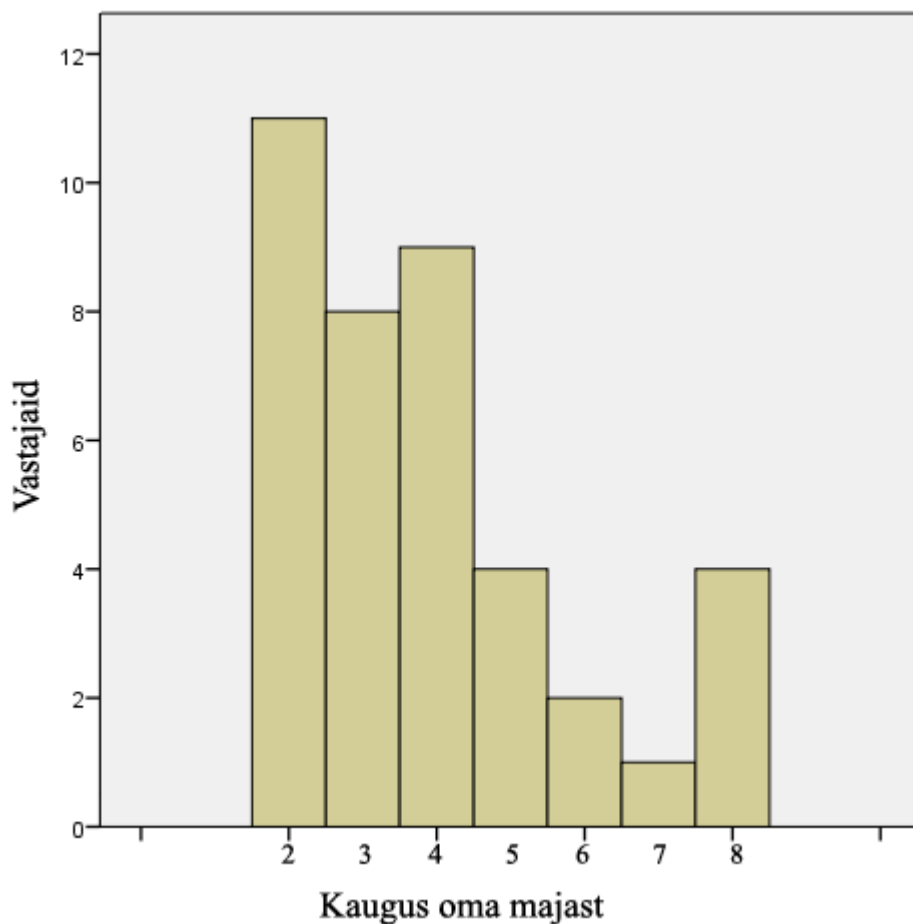
Paigutus eestlaste osas (y – telg: vastanute osakaal; x – telg: kaugus oma majast)

Kuna katseisiku kujuteldav maja oli vasakult esimene, siis on y-teljel näha, et kõige lähedamale on valitud eestlast elama kõige sagedamini. X – teljelt paremale liikudes jääb katseisiku kodu üha kaugemale, mida on järjest vähem valitud. Keskmine valik eestlaste osas oli 2,36 ja standardhälve tuli 1,547. Samuti on näha, et võrdlemisi positiivselt suhtutakse soomlastesse. Nimelt ilmnes, et (2) soomlasi eestlased endast kaugemale ei paigutanud ning ollakse nõus nendega lähestikku elama:

Joonis 2

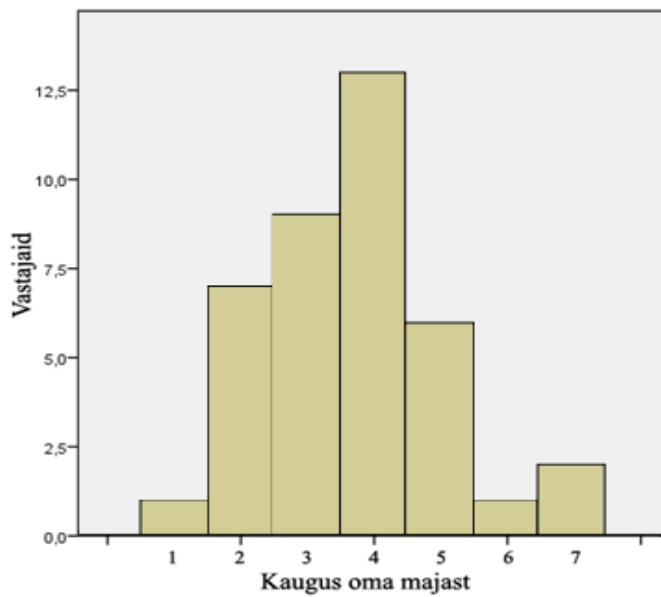
Paigutus soomlaste osas (y – telg: vastanute osakaal; x – telg: kaugus oma majast)

Keskmine valik soomlaste osas oli 3,92 ja standardhälve tuli 1,897. Kolmandana tooksin välja selle, et (3) eestlased paigutasid lätlased endale üpris lähedale elama:

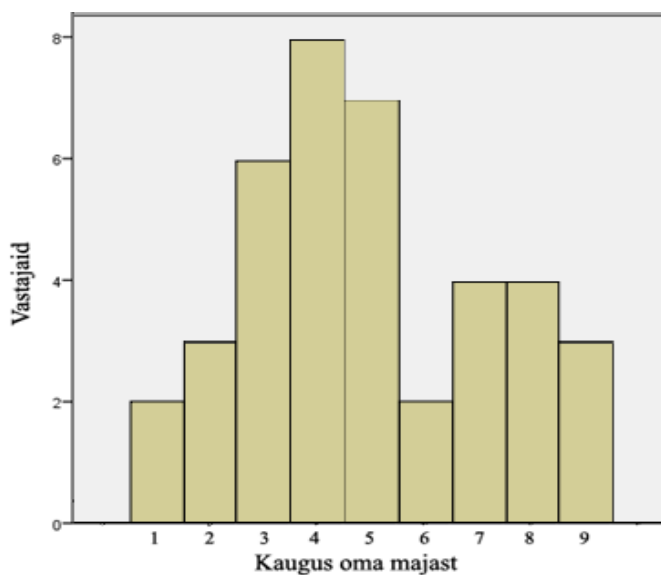
Joonis 3

Paigutus lätlaste osas (y – telg: vastanute osakaal; x – telg: kaugus oma majast)

Keskmine valik lätlaste osas oli 3,69 ja standardhälve tuli 1,360. Ning neljandaks (4) saan välja tuua selle, et kõige kaugemale paigutaksid eestlased endast vene rahvusest inimesed: Joonis 4

Paigutus venelaste osas (y – telg: vastanute osakaal; x – telg: kaugus oma majast)

Keskmine valik venelaste osas oli 4,92 ja standardhälve tuli 2,252. Andmete paremaks võrdlusmomendiks, esitan need ka tabelis:

Tabel 1

„Tänavameetodi“ tulemused

Katseisiku paigutus	Eesti pere (1)	Läti pere (3)	Soome pere (2)	Vene pere (4)
Keskmine kaugus	2,36	3,69	3,92	4,92
Standardhälve	1,547	1,360	1,897	2,252

Nende tulemuste (1), (2) ja (3) põhjal võiks järeldada, et eestlased näevad enda kõrval pigem mõne muu rahvuse elumaja, kui venelase oma ja tulemuste (1), (2), (3) ja (4) põhjal võiks järeldada, et eestlased elaksid meelsamini kõige kaugemal venelastest, kui mõne teise rahvuse esindajast.

Väitestiku faktorstruktuur

Kuna testis kasutatud väitestiku võis jagada pooleks: eestlaste ja venelaste kohta käiv osa, siis sai tehtud eraldi kaks faktoranalüüsi (vastavalt eestlaste ja venelaste osas). Mõlemal juhul tuli välja 3-faktoriline struktuur. Kõigepealt analüüsin väitestiku venelasi puudutanud osa kohta tehtud faktoranalüüsi. Faktorlaadungid esinevad järgnevalt:

Tabel 2

Vene väidete faktorlaadungid

	Komponent		
	1	2	3
V1v		,814	
V2v			,881
V3v			,803
V4v		,814	
V5v	,678		
V6v	-,783		
V7v	,862		
V8v	,872		

Esimene faktor seletas antud osa tulemustest 33,4%, kus omasid suurimat faktorlaadungit väited V5v, V6v, V7v ja V8v. Nagu tabelis näha, siis V6v omab negatiivses

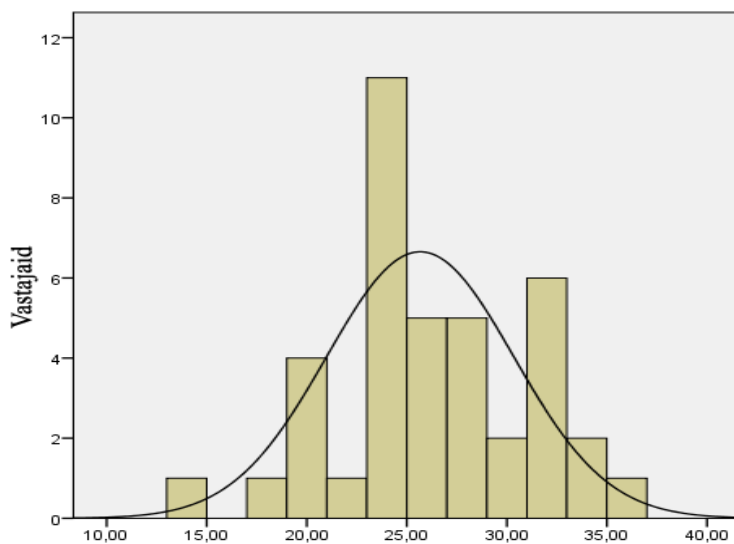
suunas kõrget faktorlaadungit, kuna too väide on vastupidiselt (teised positiivselt, V6v negatiivselt sõnastatud) sõnastatud (väiteid vaata Lisa 1). Neid väiteid ühendavaks tunnuseks on vene rahvusest inimestega enda sidumine eluliselt olulistes küsimustes. Teine faktor seletas antud osa tulemustest 21,5%, kus omasid suurimat faktorlaadungit väited V1v ja V4v. Neid väiteid ühendavaks tunnuseks on asjaolu, et kas ollakse rahul sellega kui ollakse venelastest koosnevas seltskonnas. Kui esimese faktori puhul sidus väiteid pigem ametlikum, paratamatum suhe venelastega, siis antud väiteid seob vabam, argisem side vene rahvusest inimestega. Kolmas faktor seletas antud osa tulemustest 21%, kus omasid suurimat faktorlaadungit väited V2v ja V3v. Neid väiteid ühendavaks tunnuseks on see, et kuivõrd käituvad venelased eestlastest halvemini. Selle osa kokkuvõtteks võib öelda, et venelasi puudutav väiteküsimustik mõõtis kolme dimensiooni, milleks on:

- 1) Venelastega ametlikum, pikaajalisem sidumine
- 2) Venelaste seltskonnaga argisem suhtlemine
- 3) Venelaste käitumine võrreldes eestlastega

Väitestiku koguhistogramm venelaste kohta (küsimustiku summaarne skoor venelaste osas) tuli järgnev:

Joonis 5

Väiteküsimustiku venelaste osa koondhistogramm

Keskmine väärtus tuli 25,67 ja standardhälve 4,675.

Järgnevalt analüüsin väitestiku eestlasti puudutavat osa. Siinkohal joonistus samuti välja 3-faktoriline struktuur. Faktorlaadungid esinevad järgnevalt:

Tabel 3

Eesti väidete faktorlaadungid

	Komponent		
	1	2	3
V1e		,773	
V2e			,819
V3e			,823
V4e		,828	
V5e	,515	,494	
V6e	-,807		
V7e	,797	,426	
V8e	,758		

Esimene faktor seletas antud osa tulemustest 28%, kus suurimat faktorlaadungit omasid väited V5e, V6e, V7e ja V8e. Nagu tabelis näha, siis V6e omab negatiivses suunas kõrget faktorlaadungit, kuna too väide on vastupidiselt (teised positiivselt, V6e negatiivselt sõnastatud) sõnastatud (väiteid vaata Lisa 1). Neid väited ühendavaks tunnuseks on eesti rahvusest inimestega enda sidumine eluliselt olulistes küsimustes. Teine faktor seletas antud osa tulemustest 24,4%, kus omasid suurimat faktorlaadungit väited V1e ja V4e. Neid väiteid ühendavaks tunnuseks on asjaolu, et kas ollakse rahul sellega kui ollakse eestlastest koosnevas seltskonnas. Kui esimese faktori puhul sidus väiteid pigem ametlikum, paratamatum suhe eestlastega, siis antud väiteid seob vabam, argisem side eesti rahvusest inimestega. Kolmas faktor seletas antud osa tulemustest 18,4%, kus omasid suurimat faktorlaadungit väited V2e ja V3e. Neid väiteid ühendavaks tunnuseks on see, et kuivõrd käituvad eestlased venelastest halvemini. Selle osa kokkuvõtteks võib öelda, et eestlasi puudutav väiteküsimustik mõõtis kolme dimensiooni, milleks on:

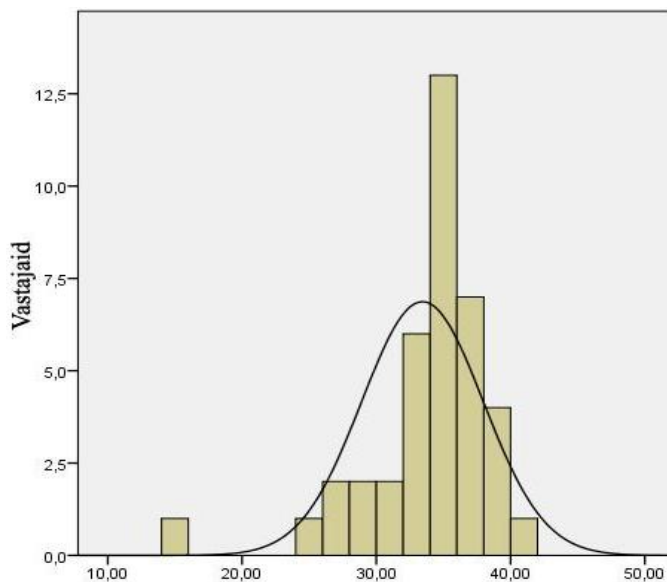
- 1) Eestlastega ametlikum, pikaajalisem sidumine
- 2) Eestlaste seltskonnaga argisem suhtlemine

3) Eestlaste käitumine võrreldes venelastega

Väitestiku koguhistogramm eestlaste kohta (küsimustiku summaarne skoor eestlaste osas) tuli järgnev (keskmine 33,44 ja standardhälve 4,529):

Joonis 6

Väiteküsimustiku eestlaste osa koondhistogramm

Eestlaste ja venelaste kohta käivate hoiakute erinevused

Võrreldes venelaste ja eestlaste kohta käivaid kolme faktorit, siis esimese faktori osas tuli venelaste kohta käiv keskmine 15,4 ja eestlaste kohta 18. Teise faktori osas tuli venelaste keskmine 4,7 ja eestlaste kohta 8. Kolmanda faktori osas tuli venelaste keskmine 6,4 ja eestlaste kohta 4,6. Parema võrdlusmomendi mõttes esitan antud andmed ka tabelis:

Tabel 4

Faktorite ja väitestiku võrdlus

	Venelaste kohta		Eestlaste kohta		skooride suhe	
	Keskmine	Standardhälve	Keskmine	Standardhälve	t	p
1. faktor	15,4	3,3	18	2,9	-5,1	0,000
2. faktor	4,7	1,7	8	1,8	-6,4	0,000
3. faktor	6,4	1,8	4,6	1,3	4,4	0,000
Koguväitestik	25,7	4,7	33,4	4,5	6,9	0,000

Faktorite osas (eestlaste väitestik) korreleerusid omavahel 1. ja 2. faktor tugevusel 0,426. Kolmanda faktoriga puudus 1. ja 2. faktori osas oluline seos. Koguväitestikuga (eestlaste osa) korreleerus 1. faktor tugevusel 0,894 , 2. faktor tugevusel 0,696 ja 3. faktor tugevusel -0,540. Täna ülesanne (eestlaste osa) paraku olulist seost faktorite ega koguväitesikuga ei omanud. Faktorite osas, mis puudutasid venelaste kohta käivaid väiteid, korreleerusid omavahel 1. ja 3. faktor tugevusel -0,398. Teise faktoriga puudus 1. ja 3. faktori osas oluline seos. Koguväitestikuga (venelaste osa) korreleerus 1. faktor tugevusel 0,837 , 2. faktor tugevusel 0,363 ja 3. faktor tugevusel -0,711. Täna ülesande ja koguväitesiku (venelaste kohta käiv osa) vaheline korrelatsioon tuli -0,395.

Võrreldes eestlaste väitestiku faktoreid venelaste väitestiku faktoritega ilmnedid järgnevad tulemused. Eestlaste väitestiku 1. faktor on seotud venelaste kohta käiva väitestiku 1. faktoriga tugevusel 0,457 ja 2. faktoriga tugevusel -0,570. Kolmanda faktoriga oluline seos puudub. Eestlaste väitestiku 2. faktor on seotud venelaste kohta käiva väitestiku 2. faktoriga tugevusel -0,632. Esimese ja kolmanda faktoriga oluline seos puudub. Eestlaste väitestiku 3. faktor on seotud venelaste kohta käiva väitestiku 3. faktoriga tugevusel -0,393. Esimese ja teise faktoriga oluline seos puudub.

Võrreldes eestlaste väitestiku faktoreid venelaste väitestiku faktoritega sai arvutatud ka Coheni D, mis näitab erinevuste suurust faktorite vahel. Esimeste faktorite osas tuli vastav väärtus 0,82 , mis näitab suurt erinevust faktorite vahel. Teise faktori osas tuli vastav väärtus

1,03 ,mis näitab samuti suurt erinevust faktorite vahel. Kolmanda faktori osas tuli vastav väärtus 0,70 ,mis väljendab keskmist erinevust faktorite vahel.

Mõõtevahendite vahelised seosed

Analüüsi käigus tuli välja asjaolu, et IATil puudus oluline seos nii tänava ülesande, kui ka väitestikuga (nii koguväitestiku summaarse skoori, kui ka üksikfaktoritega). Korrelatsioonid koos p-väärtustega tänava ülesande ja väitestiku osas esitan järgnevas tabelis:

Tabel 5

IATi korrelatsioonid (Cronbachi alfa) ja p-väärtused

	tänava ül, eesti	tänava ül, vene	väitestik, eesti	väitestik, vene
Korrelatsioon	-0,072	-0,170	-0,250	-0,003
p-väärtus	0,664	0,300	0,124	0,987

Korrelatsioonid koos p-väärtustega väitestiku faktorite osas esitan järgnevas tabelis:

Tabel 6

IATi korrelatsioonid (Cronbachi alfa) ja p-väärtused

	Vene 1. faktor	Vene 2. faktor	Vene 3. faktor	Eesti 1. faktor	Eesti 2. faktor	Eesti 3. faktor
Korrelatsioon	-0,202	0,309	-0,074	-0,299	-0,092	0,084
p-väärtus	0,218	0,056	0,652	0,064	0,576	0,609

Tulemuste puhul ei osutunud erakordseks ei katseisiku vanus, sugu ega teaduskond, kus nad õpivad. Kuna ainult üks katseisikutest märkis emakeeleks mitte eesti, vaid vene keele, siis ei saa selle põhjal keelelises plaanis eristusi teha. Vastanute hulgas märkis koguni 80% katseisikutest, et nende tuttavate seas on väike osa venelasi ning 15% inimestel puudusid vene rahvusest tuttavad üleüldse, ülejäänud 5% vastanutest oli vene ja eesti rahvusest tuttavaid

võrdselt. Peaaegu pooled katseisikutest märkisid, et suhtlevad vene rahvusest inimestega vaid kord kuus. Ülejäänud pool jaotus peaaegu võrdselt nende vahel, kes suhtlevad vene rahvusest inimestega kord nädalas või kord aastas. Vaid väike osa katseisikutest suhtleb venelastega sagedamini. Nende puhul, kes sagedamini suhtlevad on eesti ja vene väidete skooride erinevus pisut väiksem, aga olulist erinevuste pole. Täpsemad andmed esitan järgnevas tabelis:

Tabel 7

Eestlaste ning venelaste kohta käivate väidete summaarsete skooride ning IAT skoori keskmised ja standardhälbed küsimuse „Kui sageli suhtled teise rahvuse esindajatega?“ tasemetega kaupa.

Kui sageli suhtleb?	N	vene väited		eesti väited		IAT skoor	
		M	SD	M	SD	M	SD
Mitte kunagi	1	25.0	-	35.0	-	0.56	-
Kord aastas	9	24.8	2.3	34.8	1.8	0.63	0.35
Kord kuus	17	25.4	5.6	34.3	3.8	0.84	0.39
Kord nädalas	10	26.7	5.4	31.0	6.9	0.89	0.53
Kord päevas	2	27.0	1.4	31.5	0.7	0.86	0.02

Väitestiku sisereliaablus on (Cronbachi alfa) 0,716 venelasi puudutava osa suhtes ja 0,755 eestlasti puudutava osa suhtes. Ühegi väite kustutamisel ei suureneks Cronbach alfa oluliselt. Samas leidis väiteid, millele vastates polnud valitud teatud varianti. Näiteks väidete V3v, V5v ja V7v (vt. Lisa 1) osas polnud valitud varianti „ei nõustu üldse“ ehk „1“. Samuti polnud valitud väidete V7e ja V8e (vt. Lisa 1) osas varianti „2“, millega oleks väljendatud seda, et „ei ole peaaegu üldse nõus“ Valitud polnud veel väite V3e (vt. Lisa 1) puhul varianti „5“, mis tähendaks täielikku nõustumist ja väite V2e (vt. Lisa 1) puhul polnud valitud variante „4“ ja „5“, mis tähendaks peaaegu täielikku nõustumist ja täielikku nõustumist. Hea

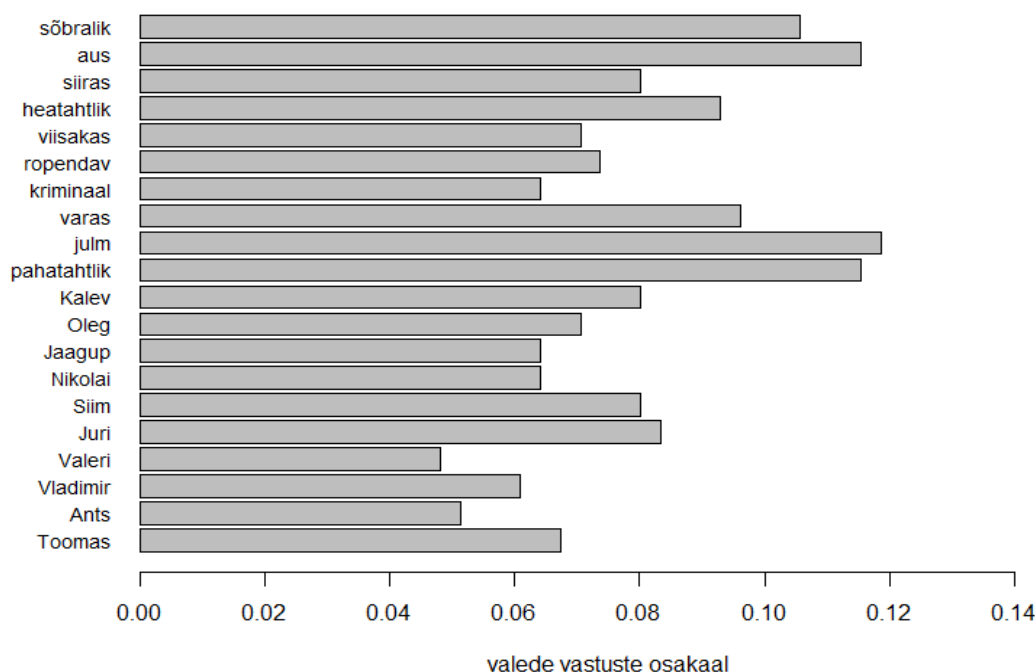
eristusvõimega väited on V2v, V3v ja V5v (vt. Lisa 1). Ülejäänud väidete puhul olid vastused koondunud pigem ühte või teise äärmusesse.

IAT stiimulite analüüs

Implitsiitsete Assotsiatsioonide Testi puhul koondusid reageerimisajad ümber väärtuse 700 ms. Natuke kauem võttis aega reageerimaks sõnadele „pahatahtlik“, „julm“ ja „varas“ (umbes 750 ms). Kiiremini reageeriti selliste sõnade nagu „siiras“, „Siim“ ja „Vladimir“ osas (umbes 650 ms). Valesti vastati rohkem selliste sõnade puhul nagu „aus“, „julm“ ja „pahatahtlik“ (vigu 11% - 12%). Vähem vigu tehti selliste sõnade osas nagu „Ants“ ja „Valeri“ (vigu 5%). Ülejäänud sõnad asetsid nende vahepeale (vt. joonis 7):

Joonis 7

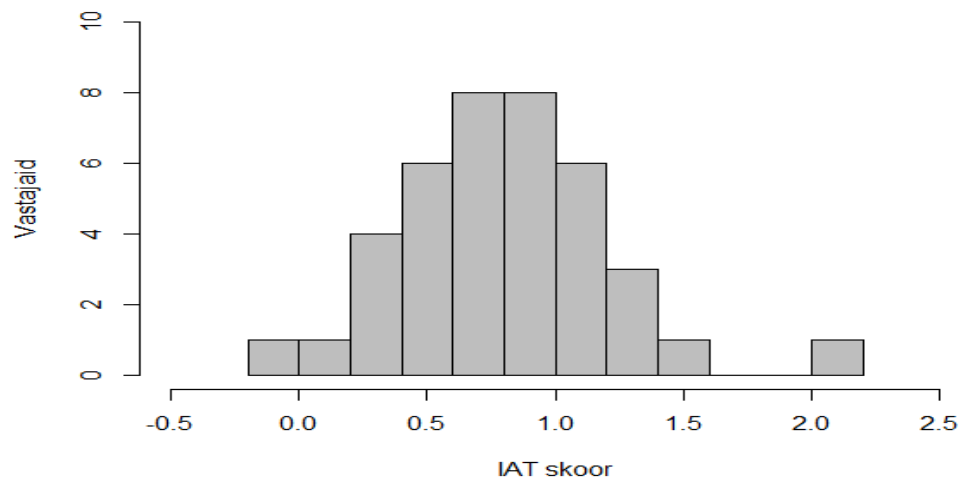
Valede vastuste osakaal mõistete rühmitamisel

Implitsiitsete Assotsiatsioonide Testi skooride keskmine tuli 0,80 ja standardhälve on 0,41. Järgnevalt jooniselt võime näha, et ainult ühel vastajal oli negatiivne IAT skoor ning sedagi vaid marginaalselt. Seega on vastajate hoiak IAT põhjal positiivsem eestlaste suhtes. Kusjuures asjaolu, et IAT skoori keskmine oli kahe standardhälbe võrra üle neutraalse keskpunkti näitab, et tegemist on üsna korraliku erinevusega.

Joonis 8

IAT skooride histogramm

Arutelu ja järeldused

Käesolevas uurimustöös taheti teada, et milline on eestlaste etniline hoiak skaalal eestlased-venelased. Esimene osa oli IAT, kus oli aluseks võetud eesti ja vene nimed ning positiivset ja negatiivset iseloomustavad omadussõnad. Väitestik, mis koosnes 16'st küsimusest oli jagatud pooleks, kus pooled küsimused olid vene ja pooled eesti rahvuse kohta. Kolmas osa põhines nn. „tänavameetodil“, kus katseisikutel tuli enda suhtes paigutada elama eesti, vene, läti ja soome rahvusest inimesed.

Katseprogramm, mida oma uurimustöös kasutasin, oli kolmeosaline. Esimene osa oli IAT, teine väiteküsimustik ja kolmas nn. „tänavameetod“, mida oli varasemalt kasutanud Aune Valk. Enne teste küsiti katseisikutelt nende vanust, sugu, emakeelt ja teaduskonda. Peale teste küsiti katseisikutelt, et kui tihti nad venelastega (või eestlastega, kui vastaja oli venelane) suhtlevad ja kui palju on neil venelastest (või eestlastest, kui vastaja oli venelane) tuttavaid. Katseprogrammi seadistas seminaritöö projekti põhjal Kalev Saar.

Varasemalt on leitud nn. „tänavaskaalat“ kasutades, et Eesti eestlased ei soovi venelastega lähestikku elada, vaid võimalikult kaugel (samas kui venelased eestlastega lähestikku elamises probleemi ei näinud) (Valk 2005). Analoogse katse viisin läbi ka enda uurimustöös (vt. Lisa 2), kus olin lisanud valikusse lisaks eestlastele ja venelastele veel ka soomlased ja lätlased. Tulemuseks oli see, et eestlased paigutasid endast ikkagi venelased kõige kaugemale elama. Keskmise valik venelaste osas oli 4,92 ja standardhälve tuli 2,252. Selle põhjal võiks järeldada, et eestlased elaksid meelsamini kõige kaugemal venelastest, kui mõne teise rahvuse esindajast. Samuti võiks nende tulemuste põhjal järeldada, et eestlased näevad enda kõrval pigem mõne muu rahvuse elumaja, kui venelase oma. Antud tulemus, et eestlased tahavad venelasi näha endast võimalikult kaugel elavana, võib olla mõjutatud aastatepikkusest eesti-vene piirileppe problemaatikast. Nimelt sai mainitud piirileppe esmakordselt juba aastal 1996 parafeeritud, kuid probleem pole tänaseni lõplikku lahendust leidnud (Välisministeeriumi koduleheküljel[www]). Võttes arvesse asjaolu, et meedia toob antud problemaatika rahvani veel eriti värvikal kujul, siis on võib-olla aastate jooksul kujuneda eestlastesse taoline hoiak, et ei taheta venelasti enda lähedal elavana näha. Et aga selles osas kinnitust saada, tuleks läbi viia sellekohane spetsiifiline uurimus. Pealegi on käesoleva uurimustöö miinuseks asjaolu, et uuritavaid inimesi kogunes küllaltki vähe ning

sellest tulenevalt ei saa midagi põhjanevat järeldada. Kuid hüpoteetiline uurimisvaldkond on selle seminaritööga loodud, kus oleks tarvilik täiendav uurimus läbi viia.

Faktoranalüüsist tuli välja kolm peamist faktorit, mis võisid testimises mõju avaldada. Kaks esimest faktorit olid seotud inimestevahelise suhtlemise ja sidumisega, üks venelaste ja teine eestlaste osas. Kuna tegemist oli eksplitsiitse testiga, siis võisid antud vastused olla mõjutatud sotsiaalselt soovitatavast vastamisest. Kusjuures neid kaht faktorit eristas asjaolu, et esimene faktor kirjeldas pikaajalist ametlikku sidumist ja teine argisemat suhtlemist suurema hulga inimestega. Siinkohal võiks järgnevateks uurimusteks tõstatada küsimuse, et kas eestlased väldiksid pigem venelaste kui eestlaste seltskonda või vastupidi. Kolmanda faktori väidete ühendavaks tunnuseks oli see, et kuivõrd suudavad eestlased käituda teisi arvestavalt võrreldes venelastega. Selle faktori põhjal võiks tulevikus uurida, et kas katseisikud hindaksid eestlasi natuke rohkem ebaviisakamateks ja kriminaalsemateks, kui venelasi või vastupidi. Samuti äratas tulemuste põhjal tähelepanu, et väide V1e (vt. Lisa 1), kuna see ei seostunud ühegi faktoriga, kuigi näiliselt sarnases see küsimus teiste väidetega. See väide pidi mõõtma asjaolu, et kuivõrd mugavalt tuntakse end mingist rahvusest inimese seltsis. Kuna vastanute hulgas oli vaid üks inimene, kelle emakeeleks polnud eesti keel, siis võiks arvata, et võib-olla selle küsimusega mõõdeti eestlaste sotsiaalsust. Nimelt on Emori uuringute põhjal leitud, et sotsiaalset osalust väärtustab vaid 26% inimestest (Põllumajandusministeeriumi kodulehekülgl[www]). Seega võis see küsimus näidata seda, et kui olukord pole mõjutatud teistest teguritest, siis lihtsalt niisama eestlane sotsiaalset keskkonda ei otsi ega väärtusta. Samuti on siinkohal tarvilik täiendav uurimine, kuna antud juhul kogunes küllaltki vähe katseisikuid, kes testi täitsid. Samas on hüpoteetiliseks konstruktsiooniks idee loodud, mida tulevikus täpsemalt uurida võiks.

Tänava ülesande ja väitesiku vahel erilist seost ei ilmenud. Põhjus võib olla näiteks selles, et tänava ülesandes oli valikujärjekord fikseeritud, mis võis mõjutada katseisikute vastamist. Kusjuures oluline seos puudus ka IAT'il tänava ülesande ja väitestikuga. Tõenäoliselt on põhjuseks asjaolu, et katseisikuid oli vähe. Siinkohal oleks tarvilik tuleviku mõttes analüüsida, et miks kogunes vähe katseisikuid, kes testi olid nõus sooritama. Üheks põhjuseks pean testimise keerukust. Nimelt tuli katseisikutel arvutisse laadida fail, see lahti pakkida ja seejärel käivitada fail, mille suhtes osad viirusedõrjed kahtleva seisukoha võtsid. Niisiis tuli katseisikutel pimesi usaldada, et programmi käivitamine nende arvutile kahju ei tee. Peale seda tuli veel tekkinud fail „andmed“ eraldi e-maili teel tagasi saata. Protseduur sai

nõnda keerukas olema, kuna katseprogrammidele oli soov külge pookida IAT-testimine, milleks oli tarvilik test PEBL (Psychology Experiment Building Language) programmi külge kirjutada. Tuleviku mõttes näen lahendusena kaht varianti. Esimese järgi tuleks katseisikud koondada arvutiklassi, kus on arvutitesse juba eelnevalt vastav test-programm käivitatud ja inimesed ei peaks ise nõnda palju vaeva nägema. Teise variandi järgi võiks IAT tulevikus töötada ka mõnel teisel, näiteks veebipõhisel, platvormil, kus inimene saab vaid üht veebilehte külastades katses osaleda (nt. java või flashi põhisel programmil). Teiseks põhjuseks, miks andmetöötlemiseks sobilikke katseandmeid vähe kogunes (105st andmest osutus sobilikuks 39 andmefaili), pean IAT testi vähest atraktiivsust katseisikute jaoks. Nimelt on sisuliselt tegu üsnagi tuima ja küllaltki kaua kestva testimisega, mille vältel võib katseisikutel igav hakata ning seeläbi ei pruugi nad enam objektiivselt testimist jätkata (nt. hakatakse suvaliselt klahve vajutama). Viimasest tingituna tõuseb täidetud testi veaprotsent nõnda kõrgele, et andmed ei edasta enam olulist informatsiooni. Seega oleks tulevikus tarvilik katseisikuid kuidagi motiveerida – näiteks vastajate vahel loosida välja rahaline auhind. Teine variant oleks koondada katseisikud spetsiaalselt ettevalmistatud arvutiklassi testi täitma, kus nende tähelepanu püsib suurema tõenäosusega testi täitmisel (kohale tulnud inimene on rohkem motiveeritud, kui kodus arvuti taga istuv inimene, kes testi täidab).

Kokkuvõttes võib öelda, et kuigi antud seminaritöö tõstatab rida küsimusi, siis vajab teema veel täpsemat uurimist, kuna lõplikku järeldust nõnda väikese valimi pealt on veel vara teha. Antud seminaritöö suurimaks puuduseks peangi väikest valimit, kuna tõenäoliselt seepärast ei ilmnenu erinevate testiosade vahel olulist seost. Samas on käesoleva seminaritöö raames tegu testimisega sellisel teemal, mida teadaolevat Eestis varem läbi viidud ei ole. Niisiis sai tehtud eeltöö, millelt võiks edasisi uurimustöid jätkata.

Kirjanduse loetelu

Arkes, H. R., & Tetlock, P. E. (2004). Attributions of implicit prejudice, or ‘would Jesse Jackson “fail” the Implicit Association Test?’ *Psychological Inquiry*, 15, 257–278.

Banaji, M. R. (2001). Implicit attitudes can be measured. In H. L. Roediger, J. S. Nairne, I. Neath, & A. Surprenant (Eds.), *The nature of remembering: Essays in honor of Robert G. Crowder* (pp. 117–150). Washington D.C.: American Psychological Association.

Devine, P. G. (1989). Stereotypes and prejudice: Their automatic and controlled components. *Journal of Personality and Social Psychology*, 56, 5–18.

Eagly, A. H. & Chaiken, S. (1993). *The Psychology of Attitudes*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.

Fazio, R. H., & Olson, M. A. (2003). Implicit measures in social cognition research: Their meaning and uses. *Annual Review of Psychology*, 54, 297–327.

Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (1986). The aversive form of racism. In J. F. Dovidio & S. L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism* (pp. 61–90). Orlando, FL: Academic Press.

Greenwald, A. G., & Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102, 4–27.

Greenwald, A., McGhee, D., Schwartz, L. K. (1998). Measuring Individual Differences in Implicit Cognition: The Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 74, No. 6, 1464-1480.

Greenwald, A. G., Nosek, B. A., Banaji, M. R. (2003). Understanding and using the Implicit Association Test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 197-216.

Greenwald, A. G., Uhlmann, E. L., Poehlman, T. A., Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-Analysis of Predictive Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 17-41.

Hofmann, W., Gschwendner, T., Castelli, L., Schmitt, M. (2008). Implicit and Explicit Attitudes and Interracial Interaction: The Moderating Role of Situationally Available Control Resources. *Group Processes & Intergroup Relations*. Vol 11(1) 69–87.

Karpinski, A., & Hilton, J. L. (2001). Attitudes and the Implicit Association Test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 774–788.

Karpinski, A., Steinman, R. B., & Hilton, J. L. (2005). Attitude importance as a moderator of the relationship between implicit and explicit attitude measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31, 949–962.

Likert, R. (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology*, 140: 5 – 55.

Olson, M. A., & Fazio, R. H. (2004). Reducing the influence of extra-personal associations on the Implicit Association Test: Personalizing the IAT. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 653–667.

Paulhus, D. L. (1994). *Reference manual for BIDR version 6*. Canada: University of British Columbia.

Põllumajandusministeeriumi kodulehekül. *Eesti elanike väärtushinnangud*. [www] http://www.agri.ee/public/juurkataloog/UURINGUD/turuarendustoetus_uuringud/uuring_turuarendustoetus_2008_vaartushinnangud.pdf (14.01.13)

Rudman, L. A., Ashmore, R. D. (2007). Discrimination and the Implicit Association Test. *Group Processes & Intergroup Relations*. Vol 10(3) 359–372.

Valdmaa, S. (2002). *Mitmekultuuriline maailm pedagoogilisest perspektiivist*. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut ja Tartu Ülikooli Euroopa Kolledž.

Valk, A. (1998). *Determinants of National Attitudes*. *Language and Cultural Contact*, 25, 51-70.

Valk, A., Karu-Kletter, K. (2005). Eestlaste identiteet Eestis ja Rootsis. Eri kontekstide ja põlvkondade võrdlus. *Akadeemia*, 9, 1972 - 2008.

Välisministeeriumi kodulehekül. Eesti ja Venemaa: lepingud: piirileping. [www] <http://www.vm.ee/?q=node/173> (18.01.2013)

Lisa 1.

Väiteküsimustik:

1) Venelaste kohta käiv osa:

V1v: „Ma tunnen end mugavamalt venelaste seas“.

V2v: „Venelaste kõnepruuk jätab soovida võrreldes eestlaste omaga“.

V3v: „Usun, et kuritegevus on kõrgem linnaosas, kus elab rohkem vene rahvusest inimesi“.

V4v: „Mulle meeldib töötada või õppida seltskonnas, kus enamus on venelased“.

V5v: „Ma tunnen end mugavalt elades venelastega ühes majas“.

V6v: „Mulle ei meeldi, kui teenusepakkuja (nt. juuksur, arst) peaks olema venelane“.

V7v: „Mul pole midagi selle vastu, kui mõni mu sugulane abielluks venelasega“.

V8v: „Mind ei häiri, kui mu ülemus peaks olema venelane“.

2) Eestlaste kohta käiv osa:

V1e: „Ma tunnen end mugavamalt eestlaste seas“.

V2e: „Eestlaste kõnepruuk jätab soovida võrreldes venelaste omaga“.

V3e: „Usun, et kuritegevus on kõrgem linnaosas, kus elab rohkem eesti rahvusest inimesi“.

V4e: „Mulle meeldib töötada või õppida seltskonnas, kus enamus on eestlased“.

V5e: „Ma tunnen end mugavalt elades eestlastega ühes majas“.

V6e: „Mulle ei meeldi, kui teenusepakkuja (nt. juuksur, arst) peaks olema eestlane“.

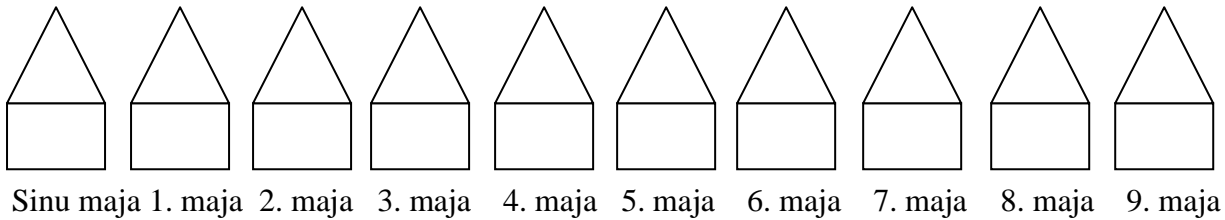
V7e: „Mul pole midagi selle vastu, kui mõni mu sugulane abielluks eestlasega“.

V8e: „Mind ei häiri, kui mu ülemus peaks olema eestlane“.

Lisa 2.

Nn. „tänavaskaala“ või „tänavameetod“:

Kujuta ette, et Sinu naabrusesse kavatsevad elama kolida üks Eesti, üks Läti, üks Soome ja üks Vene perekond. Peale rahvuse ei tea Sa nende perede kohta midagi. Sinul kui tänavakauaaegsel elanikul lastakse valida, kuhu antud pered elama asuvad.

Millisesse majja paigutaksid...

- a. eesti pere?
- b. läti pere?
- c. soome pere?
- d. vene pere?

* valikujärjekord oli vastamisel fikseeritud

* sama maja kaks korda vastamisel valida ei saanud

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Henri Tilga